

Додержуючись затвердження відповідачів, впливає, що за наявності заборгованості за попередні розрахункові періоди в разі надходження від них коштів без чіткого призначення платежу в розмірі, що перевищує споживання енергії за поточний розрахунковий період, енергозабезпечуюча компанія не має права різницю направити на погашення заборгованості за попередні періоди (оскільки платником у призначенні платежу не вказаний чіткий період), а повинна віднести таку різницю, як вказано у вищезазначених аргументах відповідачів, до авансу, що є алогічним і ще раз спростовує аргументування відповідачів.

Таким чином, кошти, сплачувані відповідачем без чіткої вказівки призначення платежу, у першу чергу прямують на погашення виниклого боргу.

Література

1. Петрова С. Оплата жилищно-коммунальных услуг // Юрид. практика. – 2006. – № 49 (467). – С. 12-13.
2. Ваколюк Б. Давний долг платежом красен... // Юрид. практика. – 2006. – № 29 (447). – С. 14-15.

УДК 347.63(477)

Ю.Ю. Черновалюк

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВА НА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Право дитини жити і виховуватись у сім'ї – одне з найважливіших її прав. Сімейне виховання дає можливість забезпечити її нормальний фізичний, моральний, інтелектуальний та соціальний розвиток, дає змогу їй стати повноцінним членом суспільства. Суспільні форми виховання не можуть замінити дитині сім'ю, і це давно підтверджено практикою.

Питання виховання були об'єктом дослідження видатних педагогів (А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинський) та вчених (З.В. Ромовська, Л.М. Пчелінцева, О.О. Пунда), але залишаються актуальними і на сьогоднішній день, адже проблеми у сфері сімейного виховання призводять до таких негативних явищ, як безпритульність та асоціальна поведінка дітей, підвищення кримінальної активності неповнолітніх, а також безвідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків з виховання дітей.

Актуальність теми обумовлена тим, що останнім часом в Україні зростає чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Статтею 1 Конституції Україна проголошується соціальною державою. Одним із найважливіших завдань соціально орієнтованої держави є сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та виконання обов'язків, передбачених Конвенцією ООН про права дитини, Всесвітньою декларацією про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей та Планом дій щодо її виконання. Таким

чином, наша держава бере на себе обов'язок піклуватися про моральний та культурний розвиток дітей.

Незважаючи на це, найкращим середовищем для розвитку дитини залишається сім'я. Сім'я має нести відповідальність за створення для цього відповідних умов, має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту дитини, засобом забезпечення і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей прийдешнім поколінням. Тому в Україні визнано пріоритет сімейного виховання.

У рамках статті автор розгляне та проаналізує основні положення права на виховання за сімейним законодавством України, визначить його зміст та значення для майбутнього формування особистості, а також спробує визначити окремі напрями вдосконалення системи сімейного виховання.

Факт народження дитини є підставою для виникнення комплексу майнових та особистих немайнових прав та обов'язків батьків та дітей. Найважливішим серед батьківських прав та обов'язків є право батьків на виховання дітей. Здійснення цього права є одночасно й обов'язком батьків [1, с. 249].

Слід зазначити, що обов'язок виховувати, ростити дитину – найважливіший обов'язок матері та батька. Це – обов'язок не лише перед дитиною, а й перед усією родиною та суспільством. Це місія великої політичної ваги [2, с. 297].

Право на виховання дозволяє батькам цілеспрямовано та систематично впливати на психологію дитини для того, щоб сформувати у неї необхідні, з їх точки зору, якості. Виховання становить собою довготривалий процес впливу на дітей. Цей процес передбачає як здійснення батьками цілеспрямованих дій, що передбачають досягнення певного результату, так і несвідомий вплив на дитину, який відбувається постійно в процесі самого спілкування батьків та дитини, та вплив, що здійснює на дитину поведінка та приклад батьків. Зміст права на виховання не визначено в законі. Законодавство в принципі не може врегулювати процес виховання. Тому питання виховання закріплені в законодавстві в загальному вигляді [1, с. 252].

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка виховання визначається як процес цілеспрямованого систематичного формування особистості, зумовлений законом суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів [3, с. 53].

До змісту права на виховання пропонується ввести як складові такі правомочності: право на сімейне навчання, обов'язок батьків дбати про фізичне та психічне здоров'я дітей; виховувати повагу до людської особистості, її прав та основних свобод, не застосовуючи насилля; навчати дитину дотримуватись існуючих законів, не допускати втягнення дитини у злочинну і антигромадську діяльність; виховувати ставлення до праці як єдиного джерела добробуту [4, с. 18-19].

Догляд батьків за дитиною виражається не тільки у задоволенні її життєво-побутових потреб (харчування, забезпечення одягом, взуттям, навчальним приладдям), але й у проявах уваги до дитини, наданні допомоги у вирішенні різноманітних питань, що її цікавлять, можливих конфліктів у спілкуванні

з іншими дітьми. Невід'ємним чинником морального виховання дітей є створення батьками в сім'ї умов забезпечення гідності дитини (тобто усвідомлення дитиною своїх прав як людини, власної моральної оцінки, поваги до власних моральних цінностей), прищеплення впевненості дитини у собі, залучення до активної участі в житті суспільства, всебічне забезпечення всіх інших інтересів [5, с. 111-112].

Тому ч. 1 ст. 150 Сімейного кодексу України встановлює загальні напрями виховання дітей в дусі поваги до прав і свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу та своєї Батьківщини.

Практично здійснення права на сімейне виховання пов'язується з виховною взаємодією. Це зумовлено загальноприйнятими теоріями сучасної педагогічної науки, яка виходить з того, що процес виховання – не є прямим впливом на виховуваного, а соціальною взаємодією конкретних людей (у нашому разі – у межах такого соціального утворення, як сім'я). Зрозуміло, що будь-яке спілкування, принаймні двох осіб, має характер виховної взаємодії, і це найвиразніше виявляється в умовах сімейного виховання. Лише завдяки систематичному впливу в умовах сім'ї людина набуває здатності спілкування з іншими членами суспільства, уміння досягати згоди в розумінні складних ситуацій, змісту дій, а також певного ступеня солідарності (взаєморозуміння) між собою [5, с. 113].

При цьому закон не обмежує батьків у формах та методах виховання. А.С. Макаренко був глибоко впевнений, що «батьківські вимоги до себе, батьківська повага до своєї сім'ї, батьківський контроль над кожним своїм кроком – ось перший та самий головний метод виховання» [6, с. 132].

Сучасні батьки повинні володіти найважливішою здатністю реагувати на індивідуальні та вікові особливості дитини, готовністю до свідомого пошуку найбільш ефективних методів і прийомів її індивідуального виховання, що дозволить їм успішно переборювати виникаючі суперечності, уникнути конфліктів, застосування покарання.

Питання неналежного виховання батьками дитини потребує певного узгодження з підставою позбавлення батьківських прав через ухилення батьків від виконання своїх обов'язків у справі виховання дитини. Неналежне виховання за своїми наслідками має прирівнюватись до ухилення від виховання, а також бути підставою позбавлення батьківських прав.

Ухилення від виконання своїх обов'язків з виховання часто пов'язане з недотриманням вихователем не лише завдань виховання (про які йдеться у ч. 1 ст. 150 СК України), але і змісту виховання (ч. 2 ст. 150 СК України – обов'язок піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; ч. 3 ст. 150 СК України – обов'язок забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя; ч. 4 ст. 150 СК України – обов'язок поважати дитину). Обов'язок батьків готувати дитину до самостійного життя є втіленням економічного виховання в сім'ї, обов'язок забезпечити здобуття повної загальної середньої освіти є мінімальним рівнем здійснення розумового виховання (турбота батьків про збагачення дітей знаннями, формування потреби їх набувати); зобов'язання турбуватись про здоров'я дитини,

її фізичний духовний та моральний розвиток здійснюється шляхом фізичного виховання (правильна організація режиму дитячого життя, заняття на прохання дитини спортом, її загартування), морально-культурного виховання (засвоєння моральних цінностей, ідеалів, моделей поведінки, традицій та звичаїв) та естетичного виховання (формування «смаків», поглядів на суспільство, природу та людину, мистецтво та творчість).

Крім зазначених, до критеріїв належності виховання треба віднести такі загальнопедагогічні умови: особистий приклад батьків, їхній авторитет, глибоке і всебічне знання батьками своїх дітей, організація спільної діяльності, вільного часу, спілкування з дітьми, а також єдність вимог членів сім'ї [5, с. 114-115].

Важливим є те, що питання виховання дитини вирішується батьками спільно. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні й має право на особисте спілкування з нею. Інший із батьків не має права перешкоджати спілкуванню, якщо воно не заважає нормальному розвитку дитини. Також батьки мають право укласти договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини. Той з батьків, хто проживає з дитиною, у разі його ухилення від виконання договору зобов'язаний відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану іншому з батьків.

Слід зазначити, що дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.

Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування з урахуванням віку, стану здоров'я дитини, поведінки батьків, а також інших обставин, що мають істотне значення. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи.

Районним судом у м. Києві була розглянута справа за позовом Є. Р. до О. К., третя особа – районна у м. Києві державна адміністрація, про визначення порядку спілкування з дитиною. Рішенням районного суду від 17.10.2006 р. позов задоволено частково і визначено такий порядок спілкування Є. Р. з дочкою О. Р.: 2 рази на тиждень у будні дні за вибором Є. Р. з 8 години 00 хвилин до 20 години 00 хвилин, місце спілкування обирає Є. Р.; 1 раз на тиждень у вихідні дні (субота чи неділя) за вибором Є. Р. з 8 години 00 хвилин до 20 години 00 хвилин, місце спілкування обирає Є. Р.; у святкові дні (Різдво Христове, День Перемоги, Трійця) з 8 години 00 хвилин до 20 години 00 хвилин, місце спілкування обирає Є. Р. У задоволенні вимоги про надання Є. Р. можливості спільного відпочинку з дочкою відмовлено.

Вважаючи рішення районного суду в цій частині необґрунтованим, Є. Р. подав до апеляційного суду м. Києва апеляційну скаргу. 18.12.2006 р. колегія суддів

судової палати у цивільних справах апеляційного суду м. Києва задовольнила апеляційну скаргу Є. Р. на рішення районного суду від 17.10.2006 р. і, враховуючи вік та стан здоров'я неповнолітньої доньки, дозволила Є. Р. один раз на рік у літній період брати дочку О. Р. для спільного відпочинку за погодженням з матір'ю дитини [7, с. 15].

Стаття 152 СК України закріплює, що право дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю. Насамперед, це обов'язок органів опіки та піклування. Органи освіти мають виявляти дітей, позбавлених батьківського піклування, а органи у справах сім'ї та молоді, служби у справах неповнолітніх – виявляти безпритульних дітей.

Однак цими діями не вичерпується функція державного контролю за виконанням батьками своїх обов'язків з виховання дитини. Тому є підстави стверджувати, що єдина система державного контролю з узгодженими діями різних державних органів ще має бути створена.

Дитина має право противитися неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї. З цією метою вона має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, а також безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років [2, с. 301-302].

Проте, як показує практика, діти, що страждають від зловживання з боку батьків, часто не тільки не звертаються за захистом своїх прав, але й намагаються сховати такі зловживання через страх перед батьками або через острах, що їх відберуть у батьків і помістять у дитячі установи. У зв'язку з цим всі посадові особи або громадяни, яким стало відомо про порушення прав дитини, погрозу її життю або здоров'ю, зобов'язані негайно сповістити про це органи опіки та піклування за місцем проживання дитини [1, с. 255].

У разі неналежного здійснення своїх прав та обов'язків з виховання дитини батьки несуть різноманітні види відповідальності (сімейно-правову, цивільно-правову, кримінально-правову, адміністративно-правову). Найсуворіша міра сімейно-правової відповідальності – позбавлення батьківських прав.

Взагалі, здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Проте поряд з інтересами дитини інтереси батьків також мають право на захист. Вони не можуть просто ігноруватися та приноситься в жертву інтересам дитини. Тому чинне законодавство орієнтоване на знаходження балансу між інтересами батьків та дітей. І тільки в разі виникнення серйозних суперечностей, коли пошуки компромісу є безрезультатними, перевага надається інтересам дитини [1, с. 257-258].

Отже, батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання своїх дітей [8, с. 245].

Досліджуючи питання сімейного виховання, як правило, йдеться про можливість жити та виховуватись у сім'ї своїх батьків. Однак право дитини на сімейне виховання включає також право на спілкування з іншими членами сім'ї – бабою, дідом, прабабою, прадідом, братами, сестрами та іншими родичами.

Також слід зазначити, що участь інших родичів у сімейному вихованні дітей чинним законодавством не передбачена.

Підводячи підсумок, можна дійти висновку, що особливо велике значення сім'ї у вихованні дитини неможливо переоцінити. Саме сім'я є водночас і середовищем для дитини, і «першим» вихователем, виконує функцію відтворення населення і функцію передачі духовного багатства, культурних традицій народу, сім'ї. Сім'я багато в чому передбачає те, якою стане людина в майбутньому. Саме сім'я закладає фундамент розвитку нахилів, здібностей дитини, формування її моральних якостей. Саме через сім'ю дитина опосередковує норми людських стосунків, засвоює моральні відносини. Тому належне сімейне виховання – основа успіхів дитини в навчанні, основа її здоров'я, загального життєвого тону, нормальних стосунків з оточуючими.

Пріоритет сімейного виховання, закріплений у нормах міжнародного права і сприйнятий внутрішнім законодавством України, покладає на державу обов'язок з реалізації цього принципу. Державного рівня потребує вирішення питання щодо підвищення вимог не тільки до виховання дітей, а й до самих вихователів. Батьки мають вживати всіх заходів щодо правильного сімейного виховання і визнання спільної відповідальності чоловіка і жінки за виховання і розвиток своїх дітей, притому пам'ятати, що в усіх випадках інтереси дітей є панівними.

Створюючи Українську державу на демократичних засадах, суспільство зацікавлене в міцній, морально задоволеній сім'ї. Тому повинна бути створена система сімейного виховання, яку держава повинна поступово впроваджувати в практику. Органи державної влади та органи освіти мають проводити роз'яснювальну роботу для того, щоб дитина знала, куди вона може звернутися за захистом у разі порушення її прав.

Література

1. Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины / Под ред. Ю.С. Червоного. – К.: Истина, 2003. – 520 с.
2. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Наук.-практ. коментар. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 532 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Савченко Л.А. Особисті права та обов'язки батьків і дітей за сімейним законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1997. – 21 с.
5. Пунда О.О. Право на сімейне виховання та проблеми його здійснення // Вісник Запоріж. нац. ун-ту. – 2005. – № 1. – С. 111-115. – (Сер.: Юридичні науки).
6. Макаренко А.С. Книга для батьків. – К.: Рад. шк., 1980. – 327 с.
7. Тимошук І. Вирішення судом спору щодо участі у вихованні дитини // Юрид. вісник України. – 2007. – № 6. – С. 15.
8. Антокольская М.В. Семейное право: Учебник. – 2-е изд. – М.: Юристъ, 2002. – 370 с.